

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД “ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”**

НЕФЬОДОВ ДМИТРО ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 930.1 (477) “1941-1944”

**РУХ ОПОРУ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ
В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941–1944 рр.):
ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ**

07.00.06 – Історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Луганськ – 2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії України Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України
Шитюк Микола Миколайович,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
директор Навчально-наукового інституту
історії та права

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Лисенко Олександр Євгенович,
Інститут історії України НАН України,
завідувач відділу історії України
періоду Другої світової війни

кандидат історичних наук
Гедз Віталій Анатолійович,
Меморіальний комплекс
«Національний музей
історії Великої Вітчизняної війни (1941–1945 років)»,
провідний науковий співробітник

Захист відбудеться 11 січня 2013 р. об 11 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 29.053.06 у Державному закладі “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 4-08)

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Державного закладу “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2)

Автореферат розісланий 11 грудня 2012 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. О. Вовк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сьогодні велика кількість проблем історії України доби Великої Вітчизняної війни – ключового конфлікту Другої світової й доленосної події для українського народу, що багато в чому визначила вектор подальшого розвитку нації та філософію буття майже кожного її представника, – залишається не дослідженою в історіографічній площині. Саме серед таких проблем – рух Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.). Діяльність радянських партизанських загонів і підпільних груп, неозброєний опір у вигляді саботажу економічних і військових заходів окупаційної адміністрації, а також боротьба національного підпілля й похідних груп ОУН стали предметом численних історичних, політологічних і правничих розвідок. Як наслідок, виникла необхідність підбиття підсумків, осмислення основних надбань історіографії проблеми.

Актуальність дослідження зумовлена рядом важливих чинників:

- значний дисбаланс між зростанням кількості конкретно-історичних праць з історії руху Опору в Південноукраїнському регіоні та їх історіографічним дослідженням, перебування теми на особливому рахунку в добу СРСР і відповідно поява величезної кількості досліджень у радянський період, лавиноподібне зростання числа публікацій з тематики національного підпілля в умовах незалежності, широке коло джерелознавчих, мемуарних і публіцистичних праць різко контрастують із фактичною відсутністю узагальнюючого історіографічного дослідження;

- у новітню добу вітчизняна історична наука поповнилася каскадом збірників документів, рядом спеціалізованих та узагальнюючих монографій, низкою дисертацій і публікацій на сторінках наукової періодики, які ще не дістали належного історіографічного аналізу;

- подальше дослідження руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) неможливе без проведення глибокого і всебічного історіографічного осмислення проблеми, виявлення недостатньо або односторонньо висвітлених питань, окреслення перспектив подальших наукових пошуків.

Отже, наведені чинники обґрунтовують об'єктивну потребу історіографічного розроблення проблеми руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) і, в такий спосіб, підтверджують актуальність теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обраний напрям дослідження пов'язаний з розробленням планової теми “Актуальні проблеми української історії XX століття” (державний реєстраційний номер 0104U010975) кафедри історії України Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Метою дослідження є з'ясування стану, повноти і достовірності вивчення історії руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) на основі комплексного історіографічного аналізу праць радянських, зарубіжних, діаспорних і сучасних вітчизняних авторів, виявлення недостатньо досліджених аспектів і вироблення рекомендацій щодо подальшого розроблення теми.

Завдання дисертації визначаються поставленою метою, підпорядковуються їй і полягають у наступному:

- охарактеризувати стан наукового висвітлення теми, специфіку й інформативні можливості джерельної бази, визначити методологічну основу дослідження;

- простежити вплив суспільно-політичних умов та ідеологічних факторів на становлення й розвиток історіографії руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.);

- встановити основні етапи розвитку історичної думки щодо вказаної проблеми;

- дослідити праці радянських істориків, присвячені руху Опору в Південноукраїнському регіоні, проаналізувати їх науково-теоретичні й методологічні основи, зміст і значення;

- з'ясувати особливості зарубіжної та діаспорної історіографії, показати основні підходи до висвітлення історії руху Опору в Південній Україні;

- проаналізувати процес становлення новітньої вітчизняної історіографії, охарактеризувати основні концептуальні й методологічні підходи, використовувані сучасними українськими істориками під час дослідження руху Опору в Південній Україні, здійснити спробу визначення теоретичної й науково-практичної цінності праць сучасних вітчизняних учених;

- виявити недостатньо вивчені або сфальсифіковані аспекти проблеми, що потребують подальшого наукового розроблення, і, в такий спосіб, окреслити перспективні напрями подальших досліджень руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.).

Об'єкт дослідження – сукупність основних груп історіографічних джерел з історії руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.)

Предметом дослідження є історіографічний процес, провідні напрями зародження, становлення і збагачення наукових знань про рух Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.), формування концептуальних засад дослідження, виявлення основних тенденцій і закономірностей розвитку цих знань.

Хронологічні межі дослідження мають два виміри: конкретно-історичний та історіографічний. Перший охоплює період реальних історичних подій, пов'язаних із зародженням, розвитком і завершенням руху Опору в Південній Україні – 1941–1944 рр. Історіографічний вимір охоплює термін проведення наукових досліджень цієї проблеми, початок яких співпадає з подіями реальної історії, тобто з 1941 р., а верхня межа припадає на 2011 р., що дозволяє охопити найновіші праці з теми, з'ясувати особливості сучасного розвитку знань.

Територіальні межі дослідження також мають два виміри. Перший – територія Південної України, на якій у 1941–1944 рр. розгортався рух Опору. Згідно з сучасним адміністративно-територіальним устроєм це територія Запорізької, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей та АР Крим. Другий вимір стосується географії наукових досліджень і місця публікацій їх результатів. У дисертації досліджуються праці, опубліковані як в Україні, так і за її межами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше систематизовано й узагальнено досягнення радянської, зарубіжної, діаспорної та сучасної історіографії руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.); визначено внесок та упущення науковців кожного з напрямів. Переосмислено низку висновків і концептуальних підходів, домінантних у радянській, зарубіжній і діаспорній історіографії, виявлено і спростовано ряд фактологічних та аналітичних розбіжностей стосовно дослідження численних аспектів проблеми. Розкрито важливе значення найновіших публікацій, які ще не підлягали історіографічному аналізу, для переосмислення історії руху Опору в Південній Україні. Уточнено періодизацію накопичення знань у науковій літературі з історії руху Опору в Південноукраїнському регіоні: в сучасному історіографічному періоді виділено три етапи: 1985–1991 рр., 1992–2000 рр. і 2001–2011 рр. Окреслено ряд пропозицій та рекомендацій щодо подальшого дослідження актуальних аспектів проблеми.

Теоретичне і практичне значення дисертації полягає в систематизації й узагальненні матеріалу, осмисленні його в руслі сучасних тенденцій розвитку світової та вітчизняної історіографічної науки. Здійснений історіографічний аналіз дає змогу встановити неоднозначність, складність і суперечливість вивчення історії руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.). Основні положення наукової роботи, висновки, фактичний матеріал можуть використовуватися під час підготовки узагальнюючих праць з історії вітчизняної й зарубіжної історичної науки, особливо в процесі подальшого історіографічного висвітлення руху Опору в територіальних межах усієї України, у процесі розроблення нормативних і

спеціальних курсів з історіографії, історії руху Опору та Великої Вітчизняної війни.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювались на засіданні кафедри історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомилинського. Результати дослідження викладені автором на IV Міжнародній науково-практичній конференції “Уроки історії. Велика Вітчизняна і Друга світова війни, історія Росії і світу 20–21 століть” (Санкт-Петербург, Російська Федерація, 8-9 квітня 2010 р.), Міжнародній науковій конференції “Україна – геополітичний і воєнний фактор Другої світової війни” (Черкаси, 15-16 жовтня 2010 р.), II Міжнародній конференції молодих вчених “Гуманітарні та соціальні науки 2010” (Львів, 25–27 листопада 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання філософії, історії й політології” (Новосибірськ, Російська Федерація, 10 березня 2011 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції “Аркасівські читання” (Миколаїв, 27–28 квітня 2012 р.) та ін.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 16 наукових праць в українських, російських і білоруських виданнях (загальним обсягом 8,1 ум. друк. арк.), 8 із цих публікацій фахові.

Обсяг та структура дисертації зумовлені поставленою метою, завданнями і характером дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (682 позиції). Повний обсяг дослідження становить 252 с., із них основного тексту – 178 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначені мета і завдання дослідження, його предмет та об’єкт, виділені хронологічні й територіальні межі, охарактеризовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі **“Історіографія, джерельна база і методологія дослідження”** розкрито сучасний стан наукової розробки теми, особливості джерельної бази й методологічного апарату дослідження.

У *підрозділі 1.1 “Стан наукової розробки теми”* аналізуються наукові праці, присвячені історіографії руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.). Поява перших історіографічних праць із досліджуваної проблеми припадає на кінець 50-х – початок 60-х рр. Автори захищених у перше повоєнне п’ятиліття дисертацій історіографічні розділи до змісту робіт не вводили або обмежувались короткими оглядами літератури, більш схожими на бібліографічні розвідки. Саме так можна

охарактеризувати історіографічні огляди в дисертаціях С. Герцмана, І. Семенова і В. Слущького¹.

У 1958 р. М. Данилюком, Є. Сафоновою й А. Черченком проведено аналіз дисертацій, присвячених підпільно-партизанському руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни², і зазначено локальність та обмеженість територіальних меж цих робіт однією-двома областями, запропоновано низку сюжетів, що потребували подальшого розроблення.

У 60-х рр. захищено ряд дисертацій із підпільно-партизанської тематики, однак історіографічний аналіз у них ще залишається на досить невисокому рівні. В. Нем'ятий³ подав короткий бібліографічний огляд літератури, зазначаючи, що, не дивлячись на значні зусилля вітчизняних істориків, усе ще неповно розкрита бойова й політична діяльність партійного підпілля в умовах степових районів Півдня України.

У 70-х – першій половині 80-х рр. історіографічні дослідження стають більш систематичні й цілеспрямовані, збільшується їх кількість, покращуються якісні характеристики. Один із перших історіографічних оглядів праць безпосередньо українських істориків містить стаття В. Замлинського, де вперше здійснено короткий аналіз усього відомого масиву наукової літератури з проблеми⁴. В. Нем'ятий уперше в радянській історіографії наголосив на майже повній відсутності робіт, які б досліджували неозброєний спротив цивільного населення, його участь у зриві політичних, економічних і воєнних заходів окупантів⁵. В. Клоков проаналізував науковий доробок представників виключно української радянської історіографії, відносячи до числа її недоліків недостатньо повне

¹Герцман С. М. Борьба трудящих мас Николаевской области против немецко-фашистских захватчиков : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / С. М. Герцман. – К., 1948. – 18 с.; Семенов І. Д. Борьба трудящих Херсонщины против немецко-фашистских оккупантов (1941–1944 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / І. Д. Семенов. – К., 1949. – 20 с.; Слущкий В. Д. Партизанский рух в Одесской области против немецко-фашистских захватчиков у дні Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу (1941–1944 гг.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / В. Д. Слущкий. – К., 1950. – 21 с.

²Данилюк М. З. Огляд дисертацій, присвячених підпільній боротьбі і партизанському руху на Україні в роки Великої Вітчизняної війни / М. З. Данилюк, Є. В. Сафонова, А. П. Черченко // Український історичний журнал. – 1958. – № 6. – С. 103–110.

³Немятый В. Н. Партийное подполье Юга Украины в годы Великой Отечественной войны. (На материалах Николаевской и Херсонской обл.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук : 07.00.01 / В. Н. Нем'ятий. – К., 1965. – 29 с.

⁴Замлинський В. О. Українська радянська історіографія про партизанський рух на Україні в роки Великої Вітчизняної війни / В. О. Замлинський // Український історичний журнал. – 1971. – № 1. – С. 129–134.

⁵Нем'ятий В. М. Дослідження історії Української РСР періоду Великої Вітчизняної війни / В. М. Нем'ятий // Український історичний журнал. – 1976. – № 8. – С. 32–44.

відображення партійного керівництва діями основної маси підпільних організацій у промислових центрах і південних областях республіки⁶.

Серед історіографічних праць новітнього періоду, в яких аналізується розвиток радянської й сучасної історичної думки з тематики Другої світової і Великої Вітчизняної війн, якісно виділяються дослідження одного з провідних вітчизняних історіографів В. Стецкевича⁷, основна цінність яких полягає у розробленні в них історіографічної концепції історії України в добу війни; окрім ґрунтовного висвітлення питання воєнно-мобілізаційної кампанії, в частковому охопленні фактично всіх аспектів, зокрема і руху Опору. Значний обсяг важливого історіософського і теоретико-методологічного матеріалу містять загальнотематичні історіографічні розвідки, присвячені історії України в роки війни. Це статті відомих українських істориків В. Кучера⁸, О. Лисенка⁹ і О. Марущенка¹⁰.

Вагоме значення для сучасної історіографічної оцінки руху Опору в Південній Україні мають дисертації. Конкретно-історичним предметом частини з них є рух Опору в Південній Україні, у перших розділах таких робіт поданий історіографічний аналіз праць про рух Опору власне на Півдні. Це дисертації М. Турби¹¹, М. Слободянюка¹² і Є. Горбурова¹³.

⁶Клоков В. И. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских оккупантов на Украине 1941–1944: Историографический очерк / В. И. Клоков. – К. : Наукова думка, 1978. – 122 с.

⁷Стецкевич В. В. Україна в роки навали 1941–1945 рр.: спроба аналізу сучасного історіописання окупаційної доби та актуалізації проблеми / В. В. Стецкевич // Сторінки воєнної історії України. – 2005. – Вип. 9. – Част. 1. – С. 172–194; Його ж : Вітчизняне історіописання війни 1939–1945 рр. (деякі проблеми методології) / В. В. Стецкевич // Сторінки воєнної історії України. – 2006. – Вип. 10. – Част. 1. – С. 73–84; Його ж : Воєнно-мобілізаційна кампанія в Україні у перший період війни (червень 1941 – липень 1942 р.): історіографія проблеми : моногр. / В. В. Стецкевич. – Кривий Ріг : вид. центр КТУ, 2009. – 367 с.

⁸Кучер В. І. Друга світова війна і Україна: короткий історіографічний огляд / В. І. Кучер // Історичний журнал. – 2005. – № 2. – С. 52–64.

⁹Лисенко О. Є. Тематика Другої світової війни на сторінках “Українського історичного журналу”: історіографічна ретроспектива на суспільно-політичному тлі / О. Є. Лисенко // Український історичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 119–142.

¹⁰Марущенко О. В. Сучасна вітчизняна історіографія участі українців у збройних формуваннях воюючих сторін в роки Другої світової війни / О. В. Марущенко // Сторінки воєнної історії України. – 2002. – Вип. 6. – С. 54–62.

¹¹Турба М. М. Досвід та особливості партизанських дій у Криму 1941–1944 рр.: соціально-політичний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.02 / М. М. Турба. – Одеса, 1998. – 154 с.

¹²Слободянюк М. А. Антифашистський рух Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / М. А. Слободянюк. – Дніпропетровськ, 2002. – 278 с.

¹³Горбуров Є. Г. Рух опору і націоналістичне підпілля на Півдні України та в Криму в період окупації. 1941–1944 рр. : дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 / Є. Г. Горбуров. – К., 2003. – 232 с.

У цей час з'являються перші історіографічні розвідки і в зарубіжній історіографії. Дослідженню північноамериканської історіографії присвячені праці Я. Примаченко¹⁴. Порівнюючи аналіз робіт українських емігрантських та американських дослідників, науковець встановила ступінь об'єктивності й науковості цих праць. У методологічному плані автор трактує їх як такі, що перебували на межі мемуаристики та історичної розвідки. Еволюції національного наративу у бік збільшення науковості та об'єктивності, на думку дослідниці, сприяла поступова інтеграція емігрантських дослідників в північноамериканське наукове співтовариство.

Грунтовні і змістовні історіографічні розділи містять сучасні колективні академічні праці з історії України періоду Другої світової війни¹⁵. У цих історіографічних оглядах відтворено загальну характеристику вітчизняної історіографії війни, проаналізовано процес накопичення знань, висвітлено фактологічні й теоретико-методологічні засади сучасної історіографії, простежено еволюцію поглядів учених на найбільш дискусійні й недостатньо досліджені питання.

У такий спосіб, аналіз стану наукової розробки теми дозволяє зробити висновок, що проблема руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) ще не стала предметом самостійного історіографічного дослідження. Наявні радянські історіографічні розвідки лише опосередковано торкаються Південного регіону УРСР. У сучасну добу, не дивлячись на стрімкий розвиток проблемної історіографії, дисертації історіографічного напрямку з тематики Другої світової та Великої Вітчизняної війн, за влучним спостереженням завідуючого відділом історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України проф. О. Лисенка, майже відсутні¹⁶. Наявні ж історіографічні праці

¹⁴Примаченко Я. Л. Північноамериканська історіографія про діяльність націоналістичного підпілля в умовах німецької окупації УРСР / Я. Л. Примаченко // Український історичний журнал. – 2009. – № 6. – С. 146–165; її ж : Північноамериканська історіографія діяльності ОУН і УПА / Я. Л. Примаченко. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2010. – 182 с.

¹⁵Стецкевич В. В. Воєнна історіографія України / В. В. Стецкевич // Безсмертя. Книга пам'яті України. 1941–1945 / [голов. ред. кол. : Герасимов І. О., Муковський І. Т., Панченко П. П., Вишневецький Р. Г.]. – К. : Книга пам'яті України, 2000. – С. 631–662; його ж : Радянська історіографія Другої світової війни / В. В. Стецкевич // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси : в 2 кн. / [А. Айсфельд, І. Ветров, Т. Вінцовський та ін. ; НАН України. Інститут історії України]. – К. : Наукова думка, НАН України, 2010. – Кн. 1. – С. 43–82; Марущенко О. В. Основні тенденції сучасної вітчизняної історіографії Другої світової війни / О. В. Марущенко // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси : в 2 кн. / [А. Айсфельд, І. Ветров, Т. Вінцовський та ін. ; НАН України. Інститут історії України]. – К. : Наукова думка, НАН України, 2010. – Кн. 1. – С. 83–142.

¹⁶ Лисенко О. С. Історіописання Другої світової війни як самостійна субдисципліна / О. С. Лисенко // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси : в 2 кн. / [А. Айсфельд, І. Ветров, Т. Вінцовський та ін. ; НАН України. Інститут історії України]. – К. : Наукова думка, НАН України, 2010. – Кн. 1. – С. 19.

не дають комплексного аналізу генези історіографії руху Опору в Південній Україні у роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.).

У *підрозділі 1.2 “Джерельна база”* характеризуються залучені до дисертації історіографічні джерела й визначаються їх інформаційні можливості. Джерельну базу дослідження складає вся сукупність історіографічних джерел, а саме: перелік опублікованих праць, у яких наявні відомості з того чи іншого аспекту проблеми. Запропонована класифікація залучених джерел визначається формально-змістовним критерієм і принципом походження.

Перша група – індивідуальні й колективні монографії вузькоспеціалізованої спрямованості. Аналіз профільних монографій дозволяє зробити висновок про рівень розробки конкретно-історичного предмета дослідження на відповідному етапі і визначити їх вплив на сучасний історіографічний процес.

У *другій групі* розглядаємо узагальнюючі праці широкої проблематики, у *третьій* – збірники статей і наукових праць, об’єднані тематично.

Четверта група джерел – матеріали наукових конференцій. Саме в умовах конференцій відбувається постановка нових проблем, питань, що потребують ретельного перегляду, розгортаються наукові обговорення і дискусії, широко апробуються нові підходи та ідеї.

П’ята група містить збірники документів і матеріалів. Вони сприяють аналізу процесу введення до наукового обігу архівних документів, дають можливість простежити, які документи на конкретному історичному етапі найбільш репрезентативні.

Мемуари формують *шосту групу джерел*, дослідження зарубіжних науковців – *сьому, восьму ж групу* складають бібліографічні покажчики.

У *дев’ятій групі* дисертації й автореферати, що підводять відповідний проміжний підсумок у вивченні того чи іншого аспекту проблеми, демонструють найновіші досягнення історіографії.

Десята група – наукові статті у фахових періодичних виданнях.

Одинадцять групу джерел складають газетні матеріали. Не дивлячись на те, що роботи цієї групи не є строго науковими, їх важливість полягає у здатності передати ступінь зацікавленості суспільства даною проблемою.

Дванадцята група джерел – твори науково-популярної й художньої літератури.

Тринадцята група містить електронні ресурси.

Як окрему групу джерел розглядаємо нормативно-правові документи, що сприяють кращому аналізу достовірності висновків дослідників, дають можливість зрозуміти рівень осмислення проблеми.

Отже, залучена до дослідження історіографічна база дозволяє в достатній мірі комплексно і всебічно розкрити обрану нами тему в рамках запропонованої дисертації.

У підрозділі 1.3 “Методологія дослідження” висвітлюється методологічна складова роботи. В якості головного філософського підходу в дисертації виступає герменевтика як теорія інтерпретації й аналізу текстів історіографічних джерел. Дослідження базується на двох фундаментальних принципах: історизму й об’єктивності. Серед загальнонаукових методів застосовано аналіз, синтез, ідеалізацію, абстрагування, аналогію й узагальнення, з-поміж спеціально-історичних методів використані порівняльно-історичний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний, ретроспективний і метод логічного аналізу.

Другий розділ “**Воснна та післявоснна історіографія руху Опору в Південній Україні (1941–1955 рр.)**” структурно поділяється на два взаємопов’язані підрозділи, в яких розкрито початковий етап вивчення руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.).

Підрозділ 2.1 “*Історіописання періоду Великої Вітчизняної війни*” розкриває процес зародження вітчизняної історіографії проблеми. Висвітлення діяльності радянських партизанських загонів і підпільних груп у Південній Україні розпочалося майже з перших днів війни, причинами чого є чинники як об’єктивного, так і суб’єктивного ідеологічного характеру. Першими працями стали газетні і журнальні статті державних і громадських діячів, письменників, журналістів А. Алініна, А. Борисенка, М. Митина, М. Павленка, М. Подорожного, П. Радіонова, І. Хейфеця, Я. Хоменка, А. Шпиця, Є. Ярославського на шпальтах регіональних, республіканських і загальносоюзних видань. Не претендуючи на всебічне висвітлення проблеми, ця науково-популярна публіцистика становила вкрай важливий пропагандистський інструмент і слугувала невичерпним джерелом для накопичення фактографічних свідочств.

У перших працях професійних істориків А. Зленка, М. Супруненка, І. Мінца подані приклади боротьби партизанських загонів і груп, зокрема, в Південному регіоні. У цей же час побачили світ перші збірники матеріалів, праці керівників підпільно-партизанського руху Т. Строкача, П. Пономаренка. 1944 р. на звільненій території України розпочали виходити журнали “Україна”, “Вітчизна”, “Дніпро”, газети “Вільна Україна”, “Правда України”, “Радянська Україна” і ряд регіональних видань, де вміщувались матеріали про героїчну боротьбу в тилу ворога. Переважна більшість статей усе ще носила пропагандистський, героїко-пафосний, описовий характер. Ряд публікацій присвячено подіям, що безпосередньо відбувалися в Південному регіоні УРСР. Уже в добу війни покладено початок багатьом міфам про “всенародну боротьбу в тилу ворога”, “цілковиту підтримку партизанів населенням”, “керівну роль комуністів у русі Опору”. Діяльність ОУН змальовувалась виключно в географічних межах західноукраїнських земель, наявність же ОУН

у південних, східних областях і навіть у Криму приховувалась. Більш за те, в роки війни навіть у негативному сенсі не вказувалось на діяльність ОУН у Південній Україні.

Підрозділ 2.2 “Висвітлення руху Опору в Південній Україні в перше повоєнне десятиліття (1946–1955 рр.)” присвячений характеристиці розвитку історіографії проблеми у повоєнний період. Захищені в цей час дисертації М. Бондара, С. Герцмана, С. Клименка, І. Семенова і В. Слущкого стали першими науковими працями з проблеми. Однак локальний характер територіальних меж досліджень і вузька джерельна база, презентована переважно вже опублікованими матеріалами, негативно вплинули на наукову якість перших дисертаційних проєктів. Перебування історичної науки “під ковпаком” сталінської концепції війни призвело до значного перебільшення ролі комуністів в організації руху Опору в регіоні і висвітлення діяльності лише партійного підпілля.

Протягом повоєнного десятиліття побачили світ перші мемуари учасників радянського руху Опору на Півдні. Своєрідним “стандартом” у цій царині стали спогади колишнього керівника партійного підпілля в Криму І. Козлова, який описав значну кількість подій, учасником яких не був, а також узяв на себе відповідальність і, не маючи на те морального права, помилково звинуватив у зраді ряд колишніх підпільників. Свої спогади опублікували і представники національного підпілля – З. Матла, М. Сидор-Чарторийський, Я. Шумелда, в яких зробили перші спроби оцінити роль та значення діяльності Південної похідної групи ОУН. Як і мемуари учасників радянського підпільно-партизанського руху, ці роботи не позбавлені суб’єктивізму, партійності і значної емоційності.

Певний ажіотаж, спричинений тематикою комуністичного руху Опору в Західній Європі і США, викликаний в цей період не стільки науковими імпульсами, скільки бажанням досконало вивчити і виробити надійний алгоритм боротьби з радянською “герильєю” на випадок нової світової війни. Серед конкретно-історичних досліджень необхідно виділити роботи В. Гавсманна і Д. Карова. Особливий інтерес становить праця Ч. Діксона і О. Гейльбрунна “Комуністичні партизанські дії”, в якій високо оцінено діяльність партизанів на Півдні, особливо в Криму, однак водночас під сумнів поставлено правовий статус “народних месників”.

У такий спосіб, воєнна і післявоєнна історіографія є визначальним періодом, на якому закладено майже всі майбутні позитивні і негативні вектори. Не дивлячись на ряд недоліків ідеологічного спрямування, в цей час створено фундамент для подальшого більш глибокого і всебічного дослідження проблеми.

У третьому розділі **“Висвітлення історії руху Опору в Південній Україні в працях радянських і зарубіжних дослідників (1956–1984 рр.)”**

досліджено еволюцію знань вітчизняної й зарубіжної науки із проблеми протягом другої половини 50-х – першої половини 80-х рр.

У підрозділі 3.1 *“Наукові дослідження діяльності радянських партизанів і підпільників другої половини 50-х – 60-х рр.”* висвітлено якісні зміни в розвитку наукової думки. У дисертаціях Г. Горобця, М. Зотова, В. Нем’ятого і працях В. Вершиніна, І. Дем’янчука, І. Стафійчука, П. Тронька, К. Шамко зроблено перші спроби узагальнити специфічні особливості боротьби в умовах Південного регіону, однією з її найбільш ефективних форм визнано діяльність маси дрібних, глибоко законспірованих бойових і диверсійних осередків партійного підпілля, розпочато дослідження пасивного Опору цивільного населення регіону. Лібералізація суспільно-політичного життя сприяла частковій констатації помилок і прорахунків партійного активу, що призвели до невиправданих втрат.

Підрозділ 3.2 *“Рух Опору на території Південної України в радянській історіографії 70-х – першої половини 80-х рр.”* присвячений розгляду стану наукового вивчення руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) в добу “застою”. У вказаному контексті період 70-х – першої половини 80-х рр. став найбільш плідним. Над висвітленням різних аспектів проблеми працювали провідні фахівці республіки. У працях Д. Григоровича, П. Денисенка, В. Замлинського, Ю. Зінченка, В. Клокова, М. Коваля, В. Кучера, В. Нем’ятого проаналізовано особливості процесу створення партійних органів для керівництва підпільно-партизанським рухом у південних областях УРСР і Криму, розкрито докорінні відмінності в діяльності підпільних обкомів, міськкомів, райкомів у Південному регіоні. Дослідники змогли об’єктивно описати загальні принципи розвитку радянського руху Опору на Півдні. Однак наступ “ліберального неосталінізму” призвів до того, що історико-партійний напрям отримав найбільший розвиток на шкоду конкретно-історичним дослідженням. До того ж значне посилення кон’юнктури, догматизму та крайнього позитивізму призвело до загального зниження наукового рівня праць.

У підрозділі 3.3 *“Рух Опору в Південній Україні у висвітленні зарубіжних науковців і вчених діаспори (1956–1984 рр.)”* зображено особливості концептуального бачення заявленої проблеми зарубіжними істориками і вченими діаспори в другій половині 50-х – першій половині 80-х рр. Основну причину виникнення руху Опору зарубіжна історіографія виводить із діяльності радянських органів державної безпеки, НКВС і великої кількості десантних груп, що закидалися в тил вермахту для організації Опору. Таку думку відстоюють Дж. Армстронг, А. Даллін, М. Купер, У. Лекер, Е. Хауелл. Західні вчені заперечують радянську теорію виникнення і розвитку руху Опору, вказуючи, що місцеве населення доброзичливо зустрічало окупаційні війська і що лише вкрай жорстока політика німецько-

румунської адміністрації спричинила розвиток і посилення підпільно-партизанського руху. Як малоефективний і недостатній розглядається сам радянський рух Опору в Південній Україні. У зарубіжній історіографії діяльності Південної похідної групи ОУН найбільш цілісною працею є монографія Л. Шанковського, якому вдалося на широкій джерельній базі ґрунтовно дослідити завдання, особливості діяльності і результати дій похідної групи ОУН “Південь”.

У четвертому розділі **“Сучасна історіографія руху Опору в Південній Україні (1985–2011 рр.)”** досліджено еволюцію концептуальних поглядів дослідників у новітню добу.

У підрозділі 4.1 *“Історіографія руху Опору в Південній Україні часів “перебудови” (1985–1991 рр.)”* наголошено, що за часів гласності вітчизняні науковці визнали необхідність фундаментальних змін як у загальному розвитку історичної науки, так і в тлумаченні проблематики минулої війни. В новому світлі почала сприйматись боротьба національного підпілля, об’єктивніше досліджувались роль партії в русі Опору, аналізувались прорахунки в організації партизанських загонів та підпільних груп. Дані зміни ще характеризувались непослідовністю та неоднозначністю, однак початок переходу до об’єктивної розробки історії руху Опору в Південній Україні із суто наукових позицій покладено О. Басовим, М. Ковалем, В. Кучером, А. Чайковським, М. Шитюком саме в період “перебудови”.

Висвітленню процесу кардинального переосмислення історії руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) присвячений підрозділ 4.2 *“Відображення історії руху Опору в Південній Україні у дослідженнях 90-х рр.”*. Проголошення незалежності України та якісні зміни у вітчизняній історичній науці сприяли перегляду всіх ключових питань руху Опору. Однак ці події слід трактувати не як “революційний злам”, а, швидше, як перехідний етап, у науковому корпусі якого відбилися основні протиріччя суспільно-політичного процесу та різні погляди на спільне минуле. Було розпочато дослідження “білих плям”, прорахунків і вад радянського руху Опору, нарешті, наукова громадськість дістала змогу об’єктивно оцінити роль національного підпілля в русі Опору в Південному регіоні. Праці Т. Гунчака, А. Кентія, М. Ковалю, В. Косика, В. Кучера, О. Лисенка, І. Муковського, М. Турби, А. Чайковського, М. Шитюка та інших дослідників заклали підвалини якісно нової історіографії, окреслили коло актуальних і малодосліджених питань з історії руху Опору на території Півдня України, відповідь на які мають дати науковці ХХІ століття.

Підрозділ 4.3 *“Новітня історіографія руху Опору в Південній Україні (2001–2011 рр.)”* містить історіографічний аналіз найновіших праць сучасних дослідників про рух Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.). На початку 2000-х рр. розпочалося ґрунтовне комплексне багатоаспектне

дослідження руху Опору в Південноукраїнському регіоні. Відкриття доступу до колишніх спецфондів, змога використання зарубіжних архівних матеріалів значно стимулювали наукові пошуки істориків. Окрім внутрішніх чинників, актуалізації тематики значно сприяв Указ Президента України “Про День партизанської слави” та низка постанов і розпоряджень законодавчих і виконавчих органів влади всіх рівнів. Наслідком цього стала поява “каскаду” дисертацій і монографічних досліджень з історії руху Опору на Півдні колишньої УРСР і Криму, а також праць, що побічно торкалися цього питання. У першу чергу, тут слід виділити дисертації Є. Горбурова, М. Слободянюка, О. Ходановича, Ю. Щура, монографії А. Кентія, В. Ковальчука, В. Косика, В. Кучера, В. Лозицького, А. Мальгіна, В. Полякова, О. Романька М. Шитюка. Сучасна історіографія високо оцінює діяльність неупартійного “стихийного” підпілля, особливу увагу приділяючи процесу своєрідного перелому (1942 р.), завдяки якому штучно організований радянський рух Опору набув підтримки серед мас і перетворився за характером на народний.

Аналізуючи праці з історії національного підпілля, що діяло в Південній Україні, доходимо висновків про певну еволюцію у сприйнятті цього явища самими істориками, початок більш критичного багатовекторного аналізу діяльності мережі ОУН у Південноукраїнському регіоні. Указані науковці розглядають значення національного руху Опору на Півдні крізь призму власне ОУН, програма якої зазнала значних ідеологічних змін саме завдяки впливу і спілкуванню з місцевим населенням Південноукраїнського регіону.

Відповідно до поставлених завдань дисертант дійшов наступних **висновків:**

1. Проблема руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) ще не стала предметом самостійного історіографічного дослідження. Залучена до дослідження історіографічна база дала змогу в достатній мірі комплексно і всебічно розкрити заявлену тему. В якості головного філософського підходу в дослідженні виступила герменевтика як теорія інтерпретації й аналізу текстів історіографічних джерел, ключовими в роботі є принципи об’єктивності й історизму. З-поміж прикладних методів у дисертації найбільш уживаними стали проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний і метод логічного аналізу.

2. Дослідження впливу суспільно-політичних умов та ідеологічних факторів на становлення і розвиток історіографії руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) підтверджує одну з важливих закономірностей історіографічного процесу – пряму залежність його змісту і спрямування від суб’єктивних чинників, у першу чергу, від характеру політичного режиму,

потреб ідеології й суспільної свідомості. Криза тоталітаризму, зумовлена тотальною війною і реальною загрозою знищення комуністичної системи, сприяла висуненню теми “всенародної боротьби” в розряд найбільш значних і актуальних. У повоєнний період і всю наступну радянську добу міфологізована та героїзована тематика “всенародної боротьби” залишалася “зручним” інструментом формування “правильної” ідеологічної свідомості народних мас загалом і патріотичного виховання молоді зокрема. Про об’єктивне дослідження історії самостійницького підпілля в Південному регіоні не могло бути й мови. У сучасний період тематика руху Опору в Південній Україні нерідко потрапляє під “перехресний вогонь” комуністичних та ультраправих політичних сил, що намагаються використати її в своїй боротьбі за владу, маніпулюючи масовою свідомістю на питаннях, пов’язаних з історією Великої Вітчизняної війни.

3. Сучасний неупереджений аналіз особливостей процесу накопичення знань про рух Опору в Південній Україні дозволяє виділити основні періоди в його історіографії. Весь “історіографічний час” (1941–2011 рр.) поділяється на дві доби – радянську і сучасну. Радянську, у свою чергу, складають три періоди: перший – роки війни (1941–1945 рр.), другий – повоєнне десятиліття (1946–1955 рр.), третій – хрущовсько-брежнєвська “епоха” (1956–1985 рр.). Сучасний історіографічний процес поділений на три періоди: 1985–1991 рр. – пошук нових концептуальних підходів, розуміння необхідності кардинального переосмислення історії “всенародної боротьби”; 1991–2000 рр. – уведення до наукового обігу власне терміна “рух Опору”, плюралізм, становлення й формування суверенної вітчизняної історичної науки; 2001–2011 рр. – прихід на зміну концептуальним пошукам 90-х рр. україноцентризму й антропоцентризму, розумне використання яких у поєднанні з доступом до найширшого теоретико-методологічного апарату стає гарантом високого наукового рівня сучасних праць.

4. В радянську добу у науковій площині утвердилася концепція, що виділяла відмінності руху Опору на Півдні від усіх інших регіонів республіки. Висвітлювались форми і методи боротьби підпільних організацій та груп, у першу чергу, партійного підпілля, з акцентуванням керівництва підпіллям із боку керівних партійних організацій на місцях. Радянська історіографія не спромоглася створити об’єктивну узагальнюючу працю, присвячену руху Опору безпосередньо на території Півдня. Висвітлювались або окремі аспекти цієї боротьби, або територіальні межі досліджень охоплювали лише одну область.

5. Аналіз сукупності праць зарубіжних учених засвідчує, що південноукраїнські сюжети лише частково знайшли відображення на сторінках зарубіжних досліджень. Не дивлячись на широке тематичне розмаїття, різнопланові методологічні і теоретико-аналітичні підходи,

зарубіжна наука не змогла створити об'єктивної історії руху Опору. Актуальність і зацікавленість радянським партизанським рухом з її боку обумовлена не стільки пошуком наукової істини, скільки потребою досконало вивчити і виробити надійний алгоритм боротьби з комуністичним рухом Опору на випадок початку нової світової війни. Тому в працях зарубіжних дослідників насамперед ставилося завдання висвітлити не стільки сам партизанський рух, скільки протидію йому з боку окупаційних сил.

Діаспорна історіографія представлена переважно мемуарною літературою колишніх учасників Південної похідної групи ОУН та інших членів національного підпілля. Цим працям властива суб'єктивність, партійність та емоційність і водночас намагання об'єктивно проаналізувати події, в яких брали участь самі автори. Із розпадом Радянського Союзу зарубіжна історіографія фактично втрачає інтерес до радянського руху Опору, концептуальні погляди діаспорних учених частково стають основою вітчизняної історіографії сучасної доби.

6. Системний перегляд ключових питань історії руху Опору в Південноукраїнському регіоні розпочався після глобальних суспільно-політичних змін 1991 р. і хронологічно охоплював останнє десятиліття ХХ ст. У новітній історіографії рух Опору в Південній Україні інтерпретується в контексті двох течій: національної – діяльність Південної похідної групи ОУН і місцевого підпілля, та радянської – підпільно-партизанська боротьба і неозброєний Опір. Значення національної течії руху Опору в Південній Україні розглядають крізь призму самої ОУН, ідеологія якої трансформувалася з націоналістичної на демократичну, з урахуванням такого важливого фактора як толерантне ставлення до національних меншин. Стосовно безпосередньо оцінки діяльності ОУН у Південній Україні більшість науковців сходяться на тому, що цілісної мережі ОУН у регіоні не було і її представникам не вдалося заручитися широкою підтримкою населення. Водночас зазначається “стратегічна важливість” діяльності національного підпілля на території Півдня.

Головною силою в радянському русі Опору сучасні дослідники вважають комуністичне і непартійне, “стихийне” підпілля. Пасивний Опір, презентований, у першу чергу, саботажем економічних і військових заходів окупантів, трактований переважно як такий, що не лише повністю охоплював усі сфери економічного і громадського життя, але й у 1943–1944 рр. набув всенародного, масового характеру в Південному регіоні.

7. Ряд аспектів проблеми потребують подальшого наукового осмислення і вивчення. Необхідно дослідити ставлення місцевого населення до розгортання радянського руху Опору на початку окупації регіону і зміни у психології його сприйняття в 1943–1944 рр. Поглибленого і всебічного вивчення вимагає проблема ефективності пасивного неозброєного Опору

цивільного населення економічним і військовим заходам, підрахунок спричинених збитків, завданих окупаційній адміністрації регіону внаслідок саботажу. Спеціального наукового дослідження потребує роль десантних груп у розвитку радянського партизанського руху в Південній Україні. У контексті дослідження дій радянських партизанських загонів у Південноукраїнському регіоні ватро звернути увагу на встановлення реальних втрат у живій силі противника. Необхідно встановити точну кількість членів місцевого національного підпілля; дослідити рівень впливу представників Південної похідної групи ОУН на активізацію діяльності місцевого національного підпілля в регіоні. Детального вивчення вимагає аналіз еволюції програмних засад ОУН під впливом діяльності в Південній Україні. Певний потенціал має й науковий аналіз стосунків членів Південної похідної групи ОУН і місцевого населення регіону, зв'язок із керівними органами ОУН, взаємини з окупаційною адміністрацією й радянським підпіллям. Названі аспекти зумовлюють потребу у продовженні й поглибленні конкретно-історичних досліджень історії руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Основні положення та висновки дисертації викладено в публікаціях, уміщених у фахових виданнях:

1. Нефьодов Д. В. Висвітлення підпільно-партизанського руху у Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) на сторінках “Українського історичного журналу” / Д. В. Нефьодов // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. – Миколаїв, 2010. – Вип. 3.29 : Історичні науки. – С. 290–309.
2. Нефьодов Д. В. Воєнна та післявоєнна історіографія підпільно-партизанського руху на Півдні України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) / Д. В. Нефьодов // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – Житомир, 2010. – № 1/2. – С. 53–60.
3. Нефьодов Д. В. Історіографія підпільно-партизанського руху у Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.): аналіз мемуарних джерел / Д. В. Нефьодов // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Рівнен. держ. гуманіт. ун-т : зб. наук. пр. – Рівне, 2010. – С. 306–309.
4. Нефьодов Д. В. Рух Опору на Миколаївщині в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.): сучасна історіографія проблеми / Д. В. Нефьодов // Вісник Черкаського університету. – Черкаси, 2010. – Вип. 202, ч. 1 : Історичні науки. – С. 76–83.

5. Нефьодов Д. В. “Сторінки воєнної історії України” як джерело історіографічного дослідження руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) / Д. В. Нефьодов // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. – Миколаїв, 2012. – Вип. 3.32 : Історичні науки. – С. 257–269.
6. Нефьодов Д. В. Історіографія руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.): стан наукової розробки проблеми / Д. В. Нефьодов // Мандрівець. – 2012. – № 1. – С. 29–37.
7. Нефьодов Д. В. Зарубіжна та діаспорна історіографія руху Опору у Південній Україні (1941–1944 рр.) другої половини 50-х – першої половини 80-х рр. / Д. В. Нефьодов // Наукові записки. Сер. : Історичні науки. – Кіровоград, 2012. – Вип. 16. – С. 240–249.
8. Нефьодов Д. В. Історіографія руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.) періоду “перебудови” (1985–1991 рр.) / Д. В. Нефьодов // Мандрівець. – 2012. – № 3. – С. 49–54.

Публікації, які додатково відображають результати дисертації:

9. Нефёдов Д. В. Современная историография движения Сопротивления на Юге Украины в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.) / Д. В. Нефёдов // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. – В 5 ч., ч. 2. Сер. гуманит. наук. – Мінск, 2012. – С. 26–29.

Матеріали конференцій:

10. Нефёдов Д. В. Подпольно-партизанское движение на Юге Украины в годы Великой Отечественной войны в советской историографии сер. 50-х – сер. 80-х годов XX века / Д. В. Нефёдов // Уроки истории: Великая Отечественная война, история России и мира 20-21 веков : сб. тр. Четвертой междунар. науч.-практ. конф. “Уроки истории: Великая Отечественная война, история России и мира 20-21 веков”. 8–9 апр. 2010 г., Санкт-Петербург, Россия / под ред. А. П. Кудинова. – СПб., 2010. – С. 204–207.
11. Нефьодов Д. В. Історіографія руху Опору на Півдні України в роки Великої Вітчизняної війни: стан розробки питання в період «перебудови» (1985–1991 рр.) / Д. В. Нефьодов // Гуманітарні та соціальні науки : матеріали II Міжнар. конф. молодих вчених НСР-2010. – Л., 2010. – С. 60–62.
12. Нефьодов Д. В. Історіографія руху Опору на Півдні України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.): (на матеріалах збірників документів) / Д. В. Нефьодов // VIII Миколаївська обласна краєзнавча конференція “Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження” / [ред.

- рада : Гладун С. М. (голова), Березовська Т. В., Котляр Ю. В. та ін.]. – Миколаїв, 2010. – С. 24–27.
13. Нефёдов Д. В. Историография движения Сопротивления на Юге Украины в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.): историописание времён войны / Д. В. Нефёдов // Актуальные вопросы философии, истории и политологии : материалы междунар. заоч. науч.-практ. конф. (10 марта 2011 г.). – Новосибирск, 2011. – Ч. II. – С. 31–36.
 14. Нефёдов Д. В. Висвітлення питання руху Опору в Південній Україні на сторінках “Історії міст і сіл УРСР” / Д. В. Нефёдов // Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 13 квіт. 2011 р.) / [ред. кол. : Шебанін В. С. (голова), Шарата Н. Г., Кравченко Т. П. та ін.]. – Миколаїв, 2011. – С. 204–207.
 15. Нефёдов Д. В. Методологія дослідження питання історіографії руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) / Д. В. Нефёдов // Аркасівські читання : матеріали I Міжнар. наук. конф. (Миколаїв, 14-15 квіт. 2011 р.) / [ред. кол. : Гуржій О. І., Даниленко В. М., Кульчицький С. В. та ін.]. – Миколаїв, 2011. – С. 274–277.
 16. Нефёдов Д. В. Історіографія руху Опору в Південній Україні (1941–1944 рр.): джерелознавчий аспект проблеми / Д. В. Нефёдов // Аркасівські читання : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (27-28 квіт. 2012 р.) / [ред. кол. : Гуржій О. І., Даниленко В. М., Кульчицький С. В. та ін.]. – Миколаїв, 2012. – С. 322–327.

АНОТАЦІЯ

Нефёдов Д. В. Рух Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.): історіографія проблеми. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06. – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. – Державний заклад “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Луганськ, 2012.

У дисертації вперше систематизовано й узагальнено досягнення радянської, зарубіжної, діаспорної та сучасної історіографії руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.), визначено внесок та упущення науковців кожного з напрямів. Виявлено недостатньо вивчені або сфальсифіковані аспекти проблеми, що потребують подальшої наукової розробки, й, таким чином, окреслено перспективні

напрями для майбутніх досліджень руху Опору в Південній Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.).

Ключові слова: Велика Вітчизняна війна, історіографія, національне підпілля, Південна похідна група ОУН, Південна Україна, радянський підпільно-партизанський рух, Рух Опору.

АННОТАЦІЯ

Нефёдов Д. В. Движение Сопротивления в Южной Украине в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.06. – историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины. – Государственное учреждение “Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко” Министерства образования и науки, молодёжи и спорта Украины, Луганск, 2012.

В диссертации впервые систематизированы и обобщены достижения советской, зарубежной, диаспорной и современной историографии движения Сопротивления в Южной Украине в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.), определены вклад и упущения учёных каждого направления. Определено влияние общественно-политических условий и идеологических факторов на становление и развитие историографии движения Сопротивления в Южной Украине (1941–1944 гг.). Исследованы работы советских историков, проанализированы их научно-теоретические и методологические основы, содержание и значение.

Установлены особенности зарубежной и диаспорной историографии, показаны основные подходы к освещению истории движения Сопротивления в Южной Украине.

Проанализирован процесс становления новейшей отечественной историографии, охарактеризованы основные концептуальные и методологические подходы, используемые современными украинскими историками при исследовании движения Сопротивления в Южной Украине, определена теоретическая и научно-практическая ценность работ современных украинских учёных. В новейшей историографии движение Сопротивления в Южной Украине интерпретируется в контексте двух течений: национального – деятельность Южной походной группы ОУН и местного подполья, и советского – подпольно-партизанская борьба и невооружённое Сопротивление. Значение национального течения движения Сопротивления в Южной Украине рассматривается сквозь призму самой ОУН, идеология которой трансформировалась от националистической до демократической с учётом такого важного фактора как толерантное отношение к национальным меньшинствам. Главной силой советского

движения Сопротивления современные историки считают коммунистическое и непартийное “стихийное” подполье. Пассивное Сопротивление, представленное, в первую очередь, саботажем экономических и военных мероприятий оккупантов, трактуется большинством исследователей как такое, что не только полностью охватило все сферы экономической и социально-политической жизни, но и в 1943–1944 гг. приобрело массовый характер в Южном регионе.

Выявлены недостаточно изученные либо сфальсифицированные аспекты проблемы, нуждающиеся в дальнейшей научной разработке, и, таким образом, очерчены перспективные направления дальнейших исследований движения Сопротивления в Южной Украине в годы Великой Отечественной войны (1941–1944 гг.).

Ключевые слова: Великая Отечественная война, историография, национальное подполье, Южная походная группа ОУН, Южная Украина, советское подпольно-партизанское движение, движение Сопротивления.

SUMMARY

Nefyodov D. V. Resistance Movement in the Southern Ukraine in the years of the Great Patriotic War (1941–1944): historiography of the problem. – Manuscript.

The dissertation for the Candidate of Historical sciences degree, speciality 07.00.06. – source studies, historiography and special historical sciences. – State Establishment “Lugansk National Taras Shevchenko University”, the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Lugansk, 2012.

Achievements of Soviet, foreign, diaspora and modern historiography of Resistance movement in Southern Ukraine during The Great Patriotic War (1941–1944) are systematized and generalized in this thesis for the first time; contribution and oversight of scientists belonging to every school are defined. There were found insufficiently studied or falsified problem aspects, which need further scientific research and thus perspective aspects for the research of Resistance movement in Southern Ukraine during The Great Patriotic War (1941–1944) are outlined.

Key words: Great Patriotic war, historiography, national underground, Southern derivative group OUN, Southern Ukraine, soviet underground partisan motion, Resistance movement.

Підписано до друку 03.12.2012 р. Формат 60×84 1/¹⁶. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. №71.

Видавець та виготовлювач
Прокопчук Тетяна Юріївна
вул. Адміральська, 16, м. Миколаїв-1, 54001
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи МК №18 від 11.03.2010 р.
Тел./факс (0512) 67-40-74. E-mail: atoll@farlep.mk.ua